

Kint és bent

Outdoor módszerek és terek használata a magyarországi szociális munkában

Kosztka Júlia

KOSZTKA JÚLIA: ELTE Szociológia Doktori Iskola – julia.kosztka@gmail.com

ABSZTRAKT Kutatásom során a különböző tapasztalati tanulás alapú outdoor módszerek szociális munka elméletében és gyakorlatában való megjelenését vizsgáltam magyarországi fókusszal. Szakértői interjúkat készítettem praktizáló szociális munkás szakemberekkel: az outdoor módszerekről, a természeti környezet és a szociális munka kapcsolatáról, ezen témákkal kapcsolatos tapasztalataikról és véleményükről kérdeztem őket. Interjúalanyaimat előzetes ismereteim és hólabda módszer alapján kerestem meg, ügyelve arra, hogy a szociális munka minél több területére betekintést nyerhessek.

A kutatás alapján elmondható, hogy a szociális munka alkalmazott módszereinek készlete szerteágazó, ezek kiválasztásánál az ügyfélcsoport sajátosságai és igényei mellett az adott intézménynél dolgozó kollégák személyes érdeklődése és „hozott eszköztára”, valamint a finanszírozási lehetőségek egyaránt fontos tényezők. Vizsgálatom fókuszában a tapasztalati tanulás alapú outdoor módszerek: élménypedagógia, outdoor tréning, vadon- és kalandterápiás eszközök állnak. Ezek közül leginkább az (indoor) élménypedagógia jelenik meg a hazai szociális munkások által alkalmazott módszerek között. A szabadtér, a természeti környezet szakmai munkába való bevonása leginkább rekreációs és szabadidős programok terén jelenik meg, és függ az adott intézmény sajátosságaitól és az érintett szakember(ek) természethez való személyes viszonyától is. Az új módszerek megismerése és alkalmazása iránt nagyfokú nyitottság tapasztalható a kérdezett szakemberek részéről, ahogyan a fenntarthatóság és környezetvédelem szakmai munkába való bevonása iránt is.

Kulcsszavak: tapasztalati tanulás, tapasztalati outdoor módszerek, szociális munka módszertana, szakértői interjú

In and out – The Use of Outdoor Methods in Social Work in Hungary

ABSTRACT In this research, focusing on Hungary, I investigated how different experiential learning based outdoor methods are presented in the practice of social work. I made expert interviews with practicing social work professionals: I asked them about the methods they use, the relationship between the natural environment and social work, their experience and opinion of these topics. I found my interviewees based on snowball-sampling with specific emphasis on gaining an insight into as many fields of social work as possible.

Based on the research, it could be said that the methodology toolbox used in social work is diverse. When selecting one or another method, besides the needs and characteristics of the given client group, equally important factors are the interests and skillsets of the colleagues working at a given institution as well as the financing opportunities. The focus of my research was on methods based on experiential learning: outdoor experiential education, outdoor training, wilderness and adventure therapy tools. Out of these is mostly (indoor) experiential learning/education that is found among the methods used by Hungarian social workers. Involving the outdoors and the natural environment in professional work, mostly happens in the area of recreational and free-time activities and depends upon the characteristics

of the institution and the personal connection to nature of the professionals in question. A high level of interest and openness has been demonstrated in terms of learning and applying new methods as well as including sustainability and environmental protection in professional work.

Keywords: experiential learning, experiential outdoor methods, methodology of social work, expert interview

BEVEZETÉS

A szociális munka tradicionálisan sokrétű mind ügyfélkörét, mind elméleti kereteit és módszereit tekintve. Feltehetően éppen a több, egymástól igen különböző szükségletekkel és problémákkal rendelkező ügyfélcsoport – mint például a gyerekek, családok, fogyatékos személyek, hajléktalan személyek, idős vagy szerhasználó emberek csoportjai – miatt alakult ki a szakmának többirétű, számos tudományterületről, többek között a pszichológiából, pedagógiából, szociológiából is merítő komplex módszertana.

A tapasztalati tanulásra épülő outdoor módszerek, mint a vadonterápia, a kaland- és élményterápia nemzetközi szinten egyre inkább elkezdett beépülni a szociális munkások eszköztárába, hazánkban azonban ma még kevéssé alkalmazott a szakemberek körében. A természetben zajló különböző módszereknek, vagyis a természeti környezet – a „vadon” – bevonásának lehetősége a magyarországi szociális munka képzése és gyakorlata számára ma még kevéssé felfedezett és használt terület. Ez nem jelenti azt, hogy ne alkalmaznának hazánkban különböző szociális intézményekben vagy projektekben tapasztalati tanuláson alapuló vagy élménypedagógiai elemeket, illetve hogy ne használnák a természeti környezet pozitív hatását. Több kiváló példát is találhatunk ezek alkalmazására a hazai szakmatörténetben. Ennek ellenére a módszer még nem széleskörűen elterjedt. Fontosnak tartom, hogy a tapasztalati tanulás és annak természeti környezetben való alkalmazása tudatosan és szakmailag megalapozottan, releváns módon jelenjen meg a szociális munka hazai gyakorlatában, elősegítve a hatékonyabb munkavégzést és a kitűzött szakmai célok elérését.

Jelen tanulmányommal célom betekinteni a természetben zajló (outdoor) módszereknek a hazai szociális munka gyakorlatában való megjelenésére, alkalmazási módjaiba és területeire. Arra keresem a választ, hogyan alkalmazzák – ha alkalmazzák – a természeti közeget és a különböző tapasztalati tanulásra épülő módszereket a magyarországi szociális munkások, vannak-e a szakmai munka szerves részét képező jó gyakorlatok, melyek például szolgálhatnak más szervezetek, intézmények számára. Megvizsgálom, hogy milyen területeken és célcsoportokkal lehetne még alkalmazni a tárgyalt módszereket a hazai praxisban. Felmérem, hogyan vélekednek a szakemberek a természet szociális munkához való viszonyáról és kitérek a fenntarthatóság és környezetvédelem lehetséges kapcsolódási pontjaira is.

ELMÉLETI HÁTÉR

A szociális munka szakma és a természeti környezet között többféle kapcsolódási pontot is találhatunk. Az egyik ilyen kapcsolódás, hogy a mára már vitathatatlan tudományos tényként kezelt globális környezeti változások kölcsönhatásban állnak a társadalmi változásokkal (Bendell 2018), létrehozva egyfajta közös környezeti-társadalmi problémakört, melyre a szociális munka – céljából és működéséből adódóan – reagál. Egyre nő a szociális sztoakmák körében a környezet tisztításának megállítására való odafigyelés (Teixeria – Krings 2015), és erősödik az érdeklődés a fenntarthatósági aspektusok iránt (Pulla 2014). Erre az egyre jelentősebbé váló témára való odafigyelés hívta életre a szociális munka újabb megközelítéseit: a zöld szociális munkát (Dominelli 2012), a környezet-fókuszú szociális munkát (Gray et al. 2013, Ramsay – Boddy 2016) és az öko-szociális munkát (Mary 2008, Boetto 2017).¹

A szociális munka és a természet egy másik, jelen kutatás szempontjából releváns kapcsolódási pontja, amikor a szociális munkások természeti környezetben, a természetet helyszíntként, kvázi „eszközként” vagy inkább „asszisztensként” használva dolgoznak ügyfelekkel különböző problémák megoldásán, személyes fejlődésük és céljaik elérésének előmozdításán. A természetben töltött idő – így bármilyen természetben tartott program is – nem csak a személyes fejlődésre van pozitív hatással (Gass et al. 2012), hanem a természetre való odafigyelésre, környezettudatosságra is. Egy friss 24 000 fős reprezentatív mintán végzett brit kutatás bizonyítja, hogy minél több időt tölt valaki természeti közegben, annál inkább részt fog vállalni a természet megóvásában, és mindennapi életének is inkább része lesz a környezettudatosság, például szelektív hulladékgyűjtés megvalósításával (Alcock et al. 2020).

A természetre, természet és ember kapcsolatára való odafigyelés, a különböző szabadtéri programok és outdoor módszerek nemzetközi szinten egyre inkább elkezdtek beépülni a szociális munkások eszköztárába (Norton 2012), Magyarországon azonban ma még kevésbé alkalmazzák e módszereket a szociális szakemberek (Rákár-Szabó – Szabó 2016). Magyarországon ma hozzávetőlegesen 10-12 civil szervezet alkalmaz természetben zajló tapasztalati oktatást vagy tapasztalat-alapú terápiás programelemeket hagyományos programjába illesztve (Rákár-Szabó – Szabó 2016), élménypedagógiai elemeket pedig ennél jóval többen és elterjedtebben. Az outdoor tapasztalati tanulás alapú módszerek jól használhatók a különböző célcsoportokkal való segítő, támogató munkában, így a szociális munka területén is. Többek között veszélyeztetett vagy bűnelkövető fiatalokkal, gyermekvédelmi gondoskodásban lévő gyerekekkel, szenvedélybeteg emberekkel vagy különböző kisebbségekhez tartozókból álló, illetve női csoportokkal igen hatékonyan működik a módszer, ezt bizonyítják a programokról szóló beszámolók (Gass et al. 2012) és kutatási eredmények is (Kaplan – Talbot 1983, Miles 1987, Berman – Davis-Berman 1994, Mitten 2009).

¹ A természet és a szociális munka előzőekben említett kapcsolódási formájáról bővebben írok a *Metszetek* folyóirat 2020. októberi számában megjelent tanulmányomban.

Tapasztalati tanulás és természetben levés mint közös elméleti alap

A természetben zajló vagy outdoor módszerek szinte kivétel nélkül a tapasztalati tanulásra épülnek. Ennek folyamata a cselekvés és tapasztalás fázisával indul, ezt követi a megfigyelés és reflexió szakasza, majd az absztrakció és általánosítás, végül pedig az aktív kísérletezés, vagyis a megszerzett tapasztalatok átgondolása utáni újbóli cselekvés (Kolb 1984). Ahány résztvevő van egy tapasztalási eseménynek, annyi különböző észlelés történik, ezek élményekké alakulnak, melyek feldolgozásával, reflexiójával érhető el valamifajta felismerés, alakul a tanulási folyamat. A tudás tehát tapasztalatokból konstruálódik (Michl 2017). A tapasztalati tanulás egy körkörös, többfázisú folyamat, ahol az egyén aktív cselekvő, aki a már megszerzett tapasztalatait és tudását a következő tapasztalásokba beépítve folyamatosan változtathat viselkedési mintáin, vagyis fejlődhet.

A tapasztalati tanulás és az erre épülő természetben zajló módszerek másik alapvetésének tekinthető a tanulási zóna modell (Luckner – Nadler 1997). Az elmélet szerint három „észlelési zónára” osztható a helyzetek megélése: a komfort zónára, a tanulási vagy növekedési zónára és a pánik zónára. A viselkedés attól függ, hogy egy adott helyzet vagy cselekvés közben melyik zónában tartózkodik az egyén. A tanulási zóna az a terület, ahol fejlődni lehet, mivel itt teljesíthető kihívásokkal találkozunk és ezekhez újfajta viselkedési módokra van szükségünk. A komfort zónában nincs szükség új viselkedésekre, hiszen valószínűleg jól működnek megszokott módszereink. A pánik zónában a megszokott módszerek nem működnek, újak kialakítása pedig a félelemtől és cselekvőképtelenségtől nem lehetséges (Luckner – Nadler 1997). A tapasztalati tanulás alapú programok kifejezett célja legtöbbször a résztvevők tanulási zónába való mozdítása, lehetővé téve így új élmények és tapasztalatok megélésén keresztül új viselkedések, reakciók kipróbálását.

A természeti környezetben zajló programok lehetőséget teremthetnek mind a szociális munkások, mind ügyfeleik számára a tanulási zónájukba való belépésre és az abban való mozgás gyakorlására biztonságos keretek között. A mai kor városban élő emberének az erdők, a vadon, a természeti környezet nem természetes és ismerős léttér, hanem ennek épp az ellenkezője: idegen, ismeretlen, kényelmetlennek és olykor veszélyesnek is tűnő környezet (Mitten 2009), amely emiatt megfelelő tér lehet – szakmai irányítással – a tanulási zónába való át lépésre és újfajta megküzdési módszerek tanulására, vagyis a fejlődésre.

Tapasztalati outdoor módszerek

A „tapasztalati outdoor módszerek” egy gyűjtőfogalom, melybe beletartozik a tapasztalati oktatás vagy élménypedagógia, a vadon- természet- és kalandterápiás módszerek és a természetben zajló/outdoor tréning. Az 1. számú táblázatban e módszerek főbb jellemzői láthatók összefoglalóan.

1. táblázat Tapasztalati outdoor módszerek

Tapasztalati outdoor módszerek			
Élménypedagógia/ tapasztalati oktatás	Természetben zajló tréning	Vadonterápia/ természetterápia	Élményterápia/ kalandterápia
<i>Erlebnispädagogik/ Experiential Education</i>	<i>Outdoor Training</i>	<i>Wilderness Therapy/ Nature Therapy</i>	<i>Adventure Therapy</i>
Tapasztalati tanulásra épül (Kolb 1984)			
Természeti környezetben, szabadtéren zajlik			
Fontos része a reflexió és feldolgozás			
Önismereti, fejlődési fókusz	Önismereti, szervezetfejlesztési fókusz	Terápiás cél, kapcsolódhat tradicionális terápiás módszerekhez	
Gyerekeknek, fiatoknak, felnőtteknek	For-profit és nonprofit szférában, vezetőképzéseken	Speciális csoportoknak, pl. szenvedély- beteg emberek, bántalmazott nők, hátrányos helyzetű fiatalok stb.	
Pl. személyiség- és készségfejlesztő játékok	Pl. együttműködést fejlesztő csoportos gyakorlatok	Pl. természeti metaforákkal való munka	Pl. kötélpálya- gyakorlatok, expedíció

Forrás: Saját szerkesztés, Bandoroff – Newes 2004, Gass et al. 2012, Michl 2017 alapján

Ezen módszerek közös jellemzője, hogy változatos célcsoportokkal és fókusszal alkalmazhatók, a tapasztalati tanulás elméletére épülnek és szabadtéren, lehetőleg minél természetközelibb környezetben zajlanak. Képzett szakember, pl. élménypedagógus, outdoor tréner, vadonterapeuta, kalandterapeuta vezetésével vagy közreműködésével zajlanak. Hangsúlyos részük a reflexió, vagyis a szerzett tapasztalatok irányított feldolgozása, ahol hangsúlyt kap az újonnan elsajátított viselkedések, megküzdési stratégiák való életbe való átültetésének lehetősége is.

Az élménypedagógia vagy tapasztalati oktatás olyan cselekvésorientált módszer, ahol a résztvevőket különböző szociális, fizikai és lelki kihívások elé állítjuk, hogy mintaszerű tanulási folyamatok segítségével fejlődhessen a személyiségük és különböző készségeik (Michl 2017). Első számú célcsoportjai a gyermekek és fiatalok, fő fókusza az önismeret és a személyes fejlődésen van, kedvelt módszerei a különböző csoportos személyiség- és készségfejlesztő játékok. A természetben zajló vagy outdoor tréning egy erdős-fás környezetben végzett csoportos tréning, ahol a résztvevők különböző szabadtéri sportokon és együttműködést fejlesztő játékokon keresztül végeznek önismereti munkát. Készség- és szervezetfejlesztési potenciálja miatt gyakran alkalmazzák pl. vezetőképzésben a for- és nonprofit szektorban is. A tapasztalati tanulásra épülő outdoor módszerek terápiás irányzatát képviselik a vadonterápia és természetterápia, illetve az élmény- és kalandterápia, melyek működhetnek önálló terápiaként is, vagy kapcsolódhatnak hagyományos terápiás programokhoz is. A kalandterápia a tapasztalati terápiák egy természeti környezetben megvalósuló változata, mely valamilyen kaland-alapú aktivitást kínál, amit egyéni vagy csoportos feldolgozás követ. Fontos jellemzői a kliensek

egyéni igényeinek és a terápiás cél komplexitásának figyelembe vétele, a kliens kontextusa, a terapeuta háttértudás és beágyazottsága, valamint a beavatkozás időtartama és utánkötése (Rákár-Szabó – Kenézlői 2019). Jellemző célcsoportjai például a bántalmazott nők csoportja, hátrányos helyzetű fiatalok vagy szenvedélybeteg emberek. Különlegességét tapasztalati jellege, természeti sajátosságai és a terapeutával való kapcsolat együttesen adják (Crisp 1998).

MÓDSZEREK

Kutatásom fő módszere az interjúzás volt, melyhez a releváns szakirodalom áttekintése szolgált alapul. Az irodalom áttekintésével megvizsgáltam a szociális munka és a természet kapcsolódási pontjait, definiáltam a különböző outdoor módszereket, valamint ezek szociális munkában való alkalmazási lehetőségeinek felvázolására is kísérletet tettem (lásd 1. táblázat).

Nyolc félig strukturált szakértői interjút készítettem Budapesten praktizáló szociális munkásokkal. Interjúalanyaim kiválasztásakor előzetes ismereteimet és a hálóba módszert alkalmaztam, vagyis interjúalanyaim ajánlásai alapján kerestem fel további intézményeket, szakembereket. Célom volt a szociális munka minél több területén tapasztalattal rendelkező szakemberek elérése. Az interjúkat online vettem fel, ennek oka főként a kialakult járványügyi helyzet okozta szükségesség. Interjúim elemzésekor az Atlas kvalitatív adatelemző szoftvert használtam. Elemzésemhez az interjúvázat kérdéscsoportjai adták a főbb dimenziókat, ezeken belül kódcsoportokat hoztam létre és használtam az interjúk feldolgozásához. Eredményeim is e dimenziók mentén csoportosítva mutatom be.

Eredményeim tehát különböző szakmaterületeken dolgozó szociális munkás szakemberekkel készült interjúkon keresztül egy pilot-kutatás jellegű betekintést adnak a vizsgált módszerek magyarországi reprezentációjába és alkalmazási lehetőségeibe. Kutatásom nem reprezentatív sem a magyarországi, sem a budapesti szociális munkásokra, vagy a vizsgált szakmaterületekre nézve. Célom nem is ez volt, hanem a kérdezett szakemberek tapasztalatain és véleményén keresztül egy alapozó munka elkészítése, amely alapul szolgálhat további kutatóknak és szakmai diskurzusoknak.

EREDMÉNYEK

Vizsgálatom fókuszpontjai az outdoor módszerek alkalmazási lehetőségeinek számbavétele mellett a szakemberek által alkalmazott egyéb szakmai módszerek összegyűjtése, a természethez való szakmai kapcsolódás és a fenntarthatósággal kapcsolatos viszonyulások felmérése. Eredményeim ezen főbb dimenziók szerint csoportosítva mutatom be, bár úgy vélem, nem különálló, hanem egymással szervesen kapcsolódó tématerületekről van szó, melyek együttesen, egymást erősítve jelennek meg a szakemberek munkájában is.

Végzettség és munkahely

Interjúalanyaim változatos klienscsoportokkal dolgoznak, lefedve a szociális munka sok fontos szakmaterületét. Előfordul, hogy egy szakember a főállása mellett másodállást vagy szak-

mai jellegű önkéntes munkát vállal, tapasztalataik így még inkább széleskörűek. Kutatásom során nem teszek különbséget fő- vagy mellékállású munkaviszony, illetve önkéntesen végzett szakmai munka között, amennyiben jelenleg fennálló rendszeresen végzett tevékenységről van szó. Hárman dolgoznak jelenleg a hajléktalanellátás területén éjjeli menedékhelyen, illetve idős hajléktalanoknak fenntartott intézményben, hárman a szenvedélybetegellátás területén szerhasználó fiatalokkal és felnőttekkel alacsonyküszöbű ellátás keretében. Kettő dolgoznak ifjúsági közösségi terekben hátrányos helyzetű gyerekekkel és fiatalokkal, kettő családsegítő és gyermekjóléti központban. Egy-egy kérdezett szakember dolgozik holokauszt-túlélőket segítő alapítványnál, vak és gyengénlátó gyerekek számára szabadidős programokat szervező alapítványnál, krónikus beteg gyerekeket és családjaikat táboroztató alapítványnál. Egy ifjúsági közösségi térben dolgozó szakemberen kívül mindenki szociális munkás pozícióban tevékenykedik a főállását tekintve. Mindannyian rendelkeznek szociális munkás diplomával (általános szociális munka szak vagy szociális munka alapképzési szak), hárman szociális munka mesterképzést is végeztek. Megemlítették változatos kiegészítő képzéseket is, melyek hasznosak a munkavégzésük szempontjából: OH-kártya instruktorként (2 fő), addiktológiai konzultáns, filozófia alapszak, fitness instruktorként végzettség, folyamatban lévő pszichológiai, illetve neveléstudományi egyetemi tanulmányok, valamint változatos kreditpontos szakmai továbbképzéseken való részvétel.

Alkalmazott módszerek és elméleti keretek

Arra a kérdésre, hogy milyen szemléletet, elméleti megközelítéseket vagy módszereket használnak munkájuk során, jellemzően inkább gyakorlati módszereket, eszközöket soroltak fel kérdezettjeim, melyek nem csak a szociális munka hagyományos eszköztárából származnak, hanem megjelentek kiegészítő képzéseken elsajátított eszközök és társszakmáktól átvett módszertanok is, jól példázva, hogy a különböző klienscsoportokkal való munkában különböző megközelítésekre és módszerekre van szükség. Kutatásomban módszerként értelmezek minden olyan szakmai eszközt, tevékenységet, beavatkozást, melyeket interjúalanyaim munkájuk során használtak szakmai módszerként definiáltak, függetlenül ezek esetleges eltérő szakma-elméleti besorolásától. Nem kívánom ezzel elvitatni a szakma-elmélet fogalmainak, a különböző módszertani és beavatkozási szintek, folyamatmodellek relevanciáját és ismeretük fontosságát, csupán jelen kutatás során relevánsnak tűnik számomra a kapott válaszok különbségtétel nélküli elemzése. Az interjúalanyok által megnevezett módszerek a gyakoriság sorrendjében (amelyeket legalább ketten említettek, elől a legtöbbet említett módszer):

- Csoportozás, szociális csoportmunka
- Kötetlen beszélgetés (nem előre megbeszélte időpontban és konzultációs helyiségben, hanem valamilyen szabadidős/mindennapi tevékenység közben, spontán kialakuló)
- Élménypedagógiai játékok, gyakorlatok (jellemzően gyerekekkel, fiatalokkal)
- Egyéni esetkezelés (jellemzően felnőtt ügyfelekkel)
- Közösségi és szabadidős programok (gyerekekkel és felnőttekkel egyaránt)
- Reflexiók beszélgetések, megosztó és feldolgozó körök (programokhoz kapcsolódóan)
- Segítő beszélgetés (egyéni, felnőttekkel és fiatalokkal)
- Projektív technikák (OH kártya, mozgásterápia, grafikus technikák, művészeti elemek)
- Személyiségfejlesztő/önismereti programok, gyakorlatok (egyéni és csoportos)

Egy-egy esetben felmerültek olyan módszerek is, mint a jogafoglalkozás, filmvevítés, főzőklub, társasjáték csoport, mentoráció, élmény-mentoráció, drámapedagógia, kötélpálya-gyakorlatok, állatasszisztált terápiais program, konfliktuskezelés, kritikai pedagógia, családlátogatás, projekt módszer. Valóban sokrétű módszertani repertoárról számoltak be a kérdezett szakemberek. Az elmondottak alapján kirajzolódik, hogy az alkalmazott módszerek kiválasztásánál az ügyfélcsoport sajátosságai és igényei mellett az adott intézménynél dolgozó kollégák személyes érdeklődése és „hozott eszköztára”, valamint a finanszírozási lehetőségek egyaránt fontos és gyakran korlátozó tényezők.

Az élménypedagógia és a tapasztalati tanulás egyre inkább beépülnek tűnik a szociális munka módszertanába, a kérdezett szakemberek több mint fele alkalmazza munkája során valamilyen formában.

A konkrét gyakorlati módszerek mellett felmerültek elméleti megközelítések is, melyek a következők, szintén a gyakoriság sorrendjében:

- humanisztikus szemlélet
- rendszerszemlélet
- empowerment
- resztoratív szemlélet.

Arra a kérdésre, hogy milyen módszereket használnának szívesen, tartanak hatékonyan beépíthetőnek munkájukba a most alkalmazottakon kívül, szintén sokszínű válaszok érkeztek (gyakoriság szerint):

- élménypedagógia
- tematikus csoportfoglalkozások
- drámapedagógia
- családterápia
- mozgás- és táncterápia
- állatasszisztált terápia
- közösségi kert működtetése
- közösségi programok
- mentorprogram
- vadon- és kalandterápia.

Összességében elmondható, hogy a különböző csoportos aktivitások és projektív technikák nagy népszerűségnek örvendenek. Jellemző a beltéri, telephelyhez kötött munkavégzés, leszámítva az ifjúságot célzó közösségi tereket és szabadidős programokkal foglalkozó szakembereket, akik gyakrabban használnak intézményen kívüli helyszíneket is különböző programjaikhoz.

A természeti környezet hasznosulása – „jó gyakorlatok”

A kérdezett szakemberek jellemzően úgy vélik, hogy a szabadtéren, természeti környezetben töltött idő pozitív hatással van/lenne az ügyfeleikre, ketten a szabadtéri környezet szakemberekre gyakorolt jótékony hatását is kiemelték. A természeti környezet pozitív hozadékaként

felmerült az egészségi állapotra gyakorolt hatás, a stressz csökkenése, a testtudat erősödése és a testkép pozitív irányú változása, a tanulási zóna növekedésének lehetősége és a természetben töltött idő általános terápiás hatásának megnyilvánulása.

„...ezt megtanulod a saját bőrödön, hogy mondjuk egy bizalmat hogy élsz át, vagy hogy mered bele engedni magad a helyzetbe, vagy hogy nem mered. ... És ezt konkrétan úgy lehetne nekik tanítani, hogy először is a saját testükben és a saját erejükben hogyan bízhatnak, és erre lennének konkrét példák, hogy ezt és ezt megcsináltam és ezt és ezt nem csináltam meg.” (Interjúrészlet, szerhasználókkal dolgozó szociális munkás)

„Ilyen megnyugtató, meg a kikapcsolódás. ... Azért ez [az elszigetelt erdei környezet] egy olyan érzést ad, hogy kizárod az egész világot, a való világot, ami van, és csak oda koncentrálsz. És nekik ez ott főleg nagyon kell. Mert így a betegséget meg mindent kint hagynak, és csak úgy élvezik.” (Interjúrészlet, krónikus betegekkel dolgozó szociális munkás)

„Az, hogy a természetben van, az egy plusz adalék, az egy pozitívum, mert jó hatással van az immunrendszerre, az pedig csökkenti a stressz distressz helyzetét, és innenől kezdve már csak maga az is terápiás, hogy kint vagyunk. És egyébként szerintem pont mentális betegeknel és szegényeknel ez nem tud megvalósulni nagyon gyakran az életben.” (Interjúrészlet, felépülő függőkkel dolgozó szociális munkás)

A kérdezettek munkahelyein természeti környezetben jellemzően szabadidős, rekreációs programokat és foglalkozásokat szerveznek, legnépszerűbb a bográcsózás és a rövidebb, fél- vagy egynapos kirándulások. Egyéb említett szabadterei programok: hajléktalanok éjjeli menedékhelyén főzőklub, gyógytorna és zöldséges kert, szerhasználók alacsonyküszöbű intézményében graffiti, sport és relaxációs foglalkozás, ifjúsági közösségi terek programjában tematikus városi séták, sportprogramok, élmény-mentoráció. A beszélgetések alapján kirajzolódott, hogy a szabadteret használata inkább az intézmény adottságain múlik, nem pedig kifejezett szakmai döntésen: például ha nincs megfelelő belső tér, de van a közelben elérhető kert vagy parkos rész, ott valósítják meg a bent nem elférő programokat. Jelentős tényező ezen kívül az adott szakember személyes természethez való viszonya is: aki a magánéletében sok időt tölt a természetben, az a munkahelyére is inkább „viszi be” az outdoor terek használatát. Kivételt képez a krónikus beteg gyerekeknek szóló terápiás tábor, ahol tudatos terápiás célú „természet-használat” tapasztalható kötélpályával, mint kalandterápiás elem, állatasszisztált terápiás programelemmel és zárt erdei elhelyezkedéssel. Szintén kalandterápiás megközelítést alkalmaz egy szerhasználókkal foglalkozó szervezet, akik sátorozós táborot szerveznek felépülő függő ügyfeleiknek reflektált sziklamászás programelemmel. A természetet ennyire tudatosan használó programok egyértelműen inkább különlegességnek számítanak a magyarországi szociális munkában a szakemberek szerint, mint általános trendnek.

A szabadterén zajló fejlesztő és terápiás célú programok (különös tekintettel az outdoor élménypedagógiára és a vadon-, kalandterápiás módszerekre) szociális munkába való hatékony beépíthetőségéről – bár nem elterjedt módszerekről van szó, a kérdezettek fele az interjú során hallott róluk először – egyöntetűen pozitívan vélekednek a szakemberek, a célcsoportokat illetően azonban vannak eltérő vélemények. A válaszadók többsége hatékonynak tartaná ezt a munkaformát felépülő szenvedélybeteg ügyfelekkel, gyerekekkel, pszichiátriai

ellátásban lévő felnőttekkel és fogyatékos személyekkel. A kérdezettel fele potenciális célcsoportként említette a hátrányos helyzetű gyermekeket és családjaikat, az időseket és a kamasz korosztályt. Említésre kerültek még a hátrányos helyzetű felnőttek, börtönben lévők, látásérült vagy vak gyerekek és a közösségi ellátásban résztvevő ügyfelek. A hajléktalan emberekkel való outdoor munkavégzés volt a legmegosztóbb a válaszadók között: a kérdezett szakemberek harmada kifejezetten előnyösnek tartja számukra ezeket a programokat, míg ugyanennyien egyáltalán nem tudják elképzelni a munkavégzés hatékonyságát az ügyfélcsoport speciális szükségletei és a szabadban levéssel való vélhetően negatív tapasztalatai miatt.

A szenvedélybeteg ellátásban dolgozó kérdezettek egyöntetűen kevésbé alkalmazhatónak és nagyon kockázatosnak tartanak az outdoor módszereket az alacsonyküszöbű ellátásban lévő aktív szerhasználó ügyfeleiknél, felépülő függőknél azonban kifejezetten hatékonynak gondolják azokat. A válaszok összecsengenek a nemzetközi szintéren tapasztalhatókkal, az említett célcsoportok számára mind találhatunk programokat az élménypedagógia vagy a vadon- és kalandterápia területén, különösen elterjedtek például a traumafeldolgozó és szenvedélybeteg emberek rehabilitációját célzó programok (Gillis 1992, Gass 1993, Crisp 1998, Bandoroff – Neues 2004).

Fenntarthatóság és felelősségvállalás

Kiegészítő kérdéskörként a szociális munka mint szakma és a szociális munkások fenntarthatósággal és környezetvédelemmel kapcsolatos felelősségére, lehetséges szerepére is rákérdeztem. Úgy vélem, a természetben való munka lehetőségeit kutatva érintenünk kell, még ha érintőlegesen is, a természettel kapcsolatos viszonyunkat a környezetvédelmi szerepvállalásunk és felelősségvállalásunk tekintetében is. Interjúalanyaim egyöntetűen úgy vélik, hogy lenne feladata a szociális munkának a környezeti változások és fenntarthatóság terén, hiszen munkájuk célja a társadalmi jóllét, az emberek jóllétének támogatása, amely nélkül az aspektus nélkül nem elképzelhető.

„Ez [a fenntarthatóság] egy ugyanolyan fontos kérdés, mint a klienseink helyzete, mert előrevetítve ez mindenkire nézve fontos lesz egyszer, vagyis már most is az igazából. Úgyhogy szerintem fontos, hogy legyen aki tud ezzel külön foglalkozni, legyen egy külön tér a szakmában, ami csak erről szól.” (Interjúrészlet, holokauszt túlélőkkel dolgozó szociális munkás)

„Szerintem Magyarországon abszolút nincs, mármint hogy lenne, nagyon lenne, de nincs [szakmai felelősségvállalás a fenntarthatósággal kapcsolatban]. És az az érdekes, hogy az egyetemi képzésben sem jelenik meg, csak talán azt hiszem, hogy a civil tanulmányoknál van egy-két ilyen óra, de az már mesterképzés, tehát oda te nem feltétlenül jutsz el.” (Interjúrészlet, szerhasználókkal dolgozó szociális munkás)

„Hát én azt gondolom, hogy van [feladata a szociális munkának a fenntarthatósággal], mert alapvetően mindenkinek kellene, hogy legyen. ... Nálunk a szelektív hulladékgyűjtés, ami megy, és ez így jól működik, dobozok és minden, és van a teamből, aki kifejezetten ezért felel és csinálja.” (Interjúrészlet, ifjúsági közösségi térben dolgozó szociális munkás)

A kérdezettek munkahelyén leginkább a szelektív hulladékgyűjtésben és az egyszerűhasználatos műanyag eszközök tudatos kerülésében nyilvánul meg a környezettudatosság. Felmerült ezen kívül egy-egy esetben a komposztálás, az egészségtudatos étkeztetés, a zöldségekert fenntartása és a használt fecskendők begyűjtése, mint a környezet védelmét és a fenntarthatóságot támogató tevékenység. Negatívumként, hiányosságként említették az adminisztrációs kötelezettséggel járó papírfelhasználást, a rendszertől való függőséget, amely megnehezíti az újító megoldások bevezetését a fenntarthatóság terén is, valamint azt, hogy a fenntarthatóság és környezetvédelem nem kap elegendő hangsúlyt a szociális munkás képzésben. Hogy hol húzódik a szakma felelőségének határa e tekintetben, és mi az, amit a gyakorlatban reálisan meg tud tenni egy szociális munkás, nehezen megválaszolható kérdés, mivel rendszerbe ágyazottan működő intézményekről van szó, illetve komplex, összetett folyamatokról.

DISZKUSSZIÓ

Vizsgálatom fókuszában a tapasztalati tanulás alapú outdoor módszerek: élménypedagógia, outdoor tréning, vadon- és kalandterápiás eszközök álltak. Ezek közül leginkább az (indoor) élménypedagógia jelenik meg a magyarországi szociális munkások alkalmazott módszerei között. A szabadter, a természeti környezet szakmai munkába való bevonása leginkább rekreációs és szabadidős programok terén jelenik meg és függ az adott intézmény sajátosságaitól és az érintett szakember(ek) természethez való személyes viszonyától is. Tudatos terápiás célú természethasználattal inkább unikumként jelenik meg. Az új módszerek, ideértve a tapasztalati tanulás alapú outdoor módszereket, megismerése és alkalmazása iránt nyitottság tapasztalható a szakemberek részéről, ahogyan a fenntarthatóság és környezetvédelem szakmai munkába való bevonása iránt is.

Jelen kutatásom alapján is elmondható, hogy a szociális munka alkalmazott módszereinek készlete szerteágazó és az adott ügyfélcsoport igényeihez és a szakemberek érdeklődési köréhez is igazodva organikusan változik. Közismert állítás, hogy a szociális munkás a személyiségevel (is) dolgozik. Kutatásom alapján igaznak tűnik ez a megközelítés az alkalmazott módszerekre is: a szakemberek sok esetben a szabadidős tevékenységeikhez, esetleges más végzettségeikhez, személyes érdeklődési köreikhez nyúlnak a programok tervezésekor, módszerek és eszközök kiválasztásakor. A természeti környezettel való privát viszonyuk is befolyásoló tényezőként jelenik meg például az outdoor módszerek vagy környezettudatos gyakorlatok alkalmazásának szempontjából. Az interjúk alapján arra a következtetésre juthatunk, hogy a természeti környezet szakmai munkába való tudatos beépítése Magyarországon inkább kivételnek számít. Jellemzőbb, hogy a kinti tereket és a természeti környezetet kvázi véletlenszerűen használják a szakemberek: amikor nincs megfelelő benti tér vagy éppen egy erdő mellett van az intézmény, esetleg nincs forrás terembérletre. A nem tudatosan alkalmazott természeti közeg is jelentős pozitív hatással bír, ez tovább növelhető tervezett és szakmailag megalapozott programokkal, tudatos természetben töltött idővel.

A szociális munkások részéről van igény szakmai eszköztáruk bővítésére, frissítésére, a munkájuk során használt módszereken kívül számos más módszert is ismernek, érdeklődnek használatuk iránt és jellemzően követik a szakterületükön uralkodó trendeket és újonnan

megjelenő megközelítéseket, programokat, jó gyakorlatokat. Mindennapi munkájuk során kevesebb módszert alkalmaznak, mint amennyit szeretnének. Erre utal, hogy legtöbbszörüknek konkrét elképzeléseik, terveik vannak azzal kapcsolatban, hogy milyen módszereket alkalmaznának még szívesen a munkájuk során, illetve melyekről tanulnának szívesen továbbképzés vagy szakmai műhelyek, workshopok keretében, illetve melyek segítenék ügyfeleik fejlődését, gyógyulását. Úgy vélem, a szakmai képzések, továbbképzések valamilyen anyagi és/vagy munkahelyi támogatása elősegítené a szakemberek eszköztárának bővülését, mivel az anyagi és időbeosztásbeli nehézségek egyértelműen hátráltató tényezőként jelentek meg az interjúkban. Mivel a társadalmi problémák, az embereket érő hatások folyamatosan és dinamikusan változnak, ezekre reagálva folyamatosan változniuk kell a szociális szakmák beavatkozásainak, módszereinek is. Ebből kiindulva a szociális munkások esetében különösen nagy hangsúlyt kell fektetni az élethosszig tartó tanulás támogatására, a szakmai ismeretek folyamatos frissen tartására, bővítésére, színesítésére. A természeti környezet, az outdoor terek és módszerek tudatos – terápiás, fejlesztési vagy rekreációs célú – használatának szociális munkába való beágyazódásával nem csak színesedik a szakma eszköztára, hanem elősegíti a természettel való pozitív kapcsolat ki- vagy visszaalakítását mind az ügyfelek, mind a szociális szakma és képviselői részéről. A természetben eltöltött idő – fentebb már említett – jótékony hatásai elősegíthetik a szociális munka ügyfeleinek – és „mellékhatásként” maguknak a szakembereknek is – a jóllétét, fejlődését, gyógyulási folyamatát, közvetve hozzájárulva ezzel az egész társadalom „jobbán létéhez”.

A fenntarthatósággal és környezetvédelemmel kapcsolatos kérdéskör talán lazábban kapcsolódik kutatásom fő témájához. A társadalmi jóllétet tekintve nem elvitatható a kapcsolódás, főként ha elfogadjuk az ökopszichológia által is megerősített álláspontot, miszerint az ember és a természet nem elválasztható egymástól, hanem az ember, így az emberi társadalom is a természet része (Roszak 1992). A korábbiakban már említésre került, hogy minél több időt tölt valaki a természetben, annál nagyobb valószínűséggel fog odafigyelni a környezetére és a fenntarthatóságra, proaktívan viselkedni a természet megóvása érdekében (Alkock et al. 2020). Ebből kiindulva nem csak a kliensei és saját maga jólléte érdekében cselekszik az a szakember, aki természeti közegben, outdoor módszerekkel is dolgozik. Ha a természet jótékony hatásait szakmai munkánk során is élvezzük, használjuk, akkor talán még inkább jelentőséget kaphat a felelősségünk a természetnek a megóvása iránt.

A szociális munka és a természeti környezet, valamint a különböző társadalmi csoportok és a természet kapcsolatának további vizsgálata elősegítheti az aktuális társadalmi-környezeti folyamatok megértését, a fennálló vagy kialakuló konfliktusok feltárását és megoldásának megkísérlését is. A természeti környezetben való szociális munka alkalmazása és további kutatása pedig segíthet jobban megérteni a természetnek az emberek fizikai és mentális jóllétében játszott szerepét, elősegítve az outdoor módszerek minél szélesebb körű tudatos alkalmazását, a segítő munkában való hatékony alkalmazásukat.

IRODALOM

- Alcock, I. – White, M. P. – Pahl, S. – Duarte-Davidson, R. – Flaming, L. E. (2020): Associations between pro-environmental behaviour and neighbourhood nature, nature visit frequency and nature appreciation: Evidence from a nationally representative survey in England. *Environment International*, 136(3): o. n. <https://doi.org/10.1016/j.envint.2019.105441>
- Bandoroff, S. – Newes, S. (2004): What is Adventure Therapy? In: *Coming of Age-The Evolving Field of Adventure Therapy*, AEE Publishing, 1–30.
- Bendell, J. (2018): Deep Adaptation: A Map for Navigating Climate Tragedy. *IFLAS Occasional Paper 2*.
- Berman, D. S. – Davis-Berman, J. (1994): *Wilderness therapy: Foundations, theory and research*. Dubuque, IA: Kendall/Hunt Publishing.
- Boetto, H. (2017): A Transformative Eco-Social Model: Challenging Modernist Assumptions in Social Work. *British Journal of Social Work*, 42: 48–67. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcw149>
- Crisp, S. (1998): International Models of Best Practice in Wilderness and Adventure Therapy. In Itin – C. M. (eds.): *Exploring the Boundaries of Adventure Therapy: International Perspectives*. Proceedings of the International Adventure Therapy Conference (1st, Perth, Australia, July 1997). Boulder, CO: Association for Experiential.
- Dominelli, L. (2012): *Green social work: from environmental crises to environmental justice*. Cambridge: Polity Press.
- Gass, M. A. (1993): *Adventure Therapy: Therapeutic Application of Adventure Programming*. Dubuque, Iowa: Kendall/Hunt publishing Company, 73–82.
- Gass, M. A. – Gillis, H. L. – Russell, K. C. (2012): *Adventure Therapy: Theory, Research, and Practice*. New York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203136768>
- Gillis, H. L. (1992): Therapeutic Uses of Adventure-Challenge-Outdoor-Wilderness: Theory and Research. In: Henderson, K. (ed): *Proceedings of Coalition for Education in the Outdoors Symposium*. Cortland: State University of New York.
- Gray, M. – Coates, J. – Hetheington, T. (eds.) (2012): *Environmental Social Work*. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203095300>
- Kaplan, S. – Talbot, J. F. (1983): Psychological Benefits of Wilderness Experience. In: Altman, I. – Wohlwill, J. F. (eds.): *Behaviour and Environment*. New York: Plenum Press. https://doi.org/10.1007/978-1-4613-3539-9_6
- Kolb, D. A. (1984): *Experiential learning: experience as the source of learning and development*. Prantice Hall: Englewood Cliffs. KéTTé Magyar Tapasztalati Tanulás Alapítvány „ADAHY” programjáról: <http://tapasztalati-tanulas-alapitvany.hu/empowerment/> (Utolsó letöltés: 2022. 04. 06.)
- Luckner, J. L. – Nadler, R. S. (1997): *Processing the experience: Strategies to enhance and generalize learning* (2nd ed.). Dubuque, IA: Kendall Hunt.
- Mary, N. L. (2008): *Social Work in a Sustainable World*. Oxford: Oxford University Press.
- Michl, Werner (2017): *Élménypedagógia*. Budapest: KéTTé Magyar Tapasztalati Tanulás Alapítvány.

- Miles, J. (1987): Wilderness as Healing Place. *Journal of Experiential Education*, 10(3): 4–10. <https://doi.org/10.1177/105382598701000301>
- Mitten, D. (2009): The Healing Power of Nature. *Taproot*, 19(1): 20–26.
- Norton, C. L. (2012): Social work and the environment: A ecosocial approach. *Journal of Social Welfare*, 21: 299–308.
- Pulla, V. (2014): Towards the Greening of Social Work Practice. *International Journal of Innovation, Creativity and Change*, 1(3).
- Ramsay, S. – Boddy, J. (2017): Environmental Social Work: A Concept Analysis. *British Journal of Social Work*, 47(1): 68–86. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcw078>
- Rákár-Szabó N. – Kenézli E. (2019): A tapasztalati tanulástól a kalandterápiáig. Az 'Adventure Therapy' eredete, kulcsfogalmi és alkalmazásának pszichoterápiás alapja. *Serdülő- és gyermek-pszichoterápia folyóirat*, 12(1): 67–92.
- Rákár-Szabó, N. – Szabó G. T. (2016): Historical background of Adventure Therapy in Hungary. „Reaching for Roots and Finding a Forest” Results from the European partnership project REACHING FURTHER. 40–43. http://adventuretherapy.eu/wpcontent/uploads/2017/02/Booklet_Docu_GATE17_150ppi.pdf. (Utolsó letöltés: 2020. 04. 05.)
- Roszak, T. (1992). *The voice of the earth*. New York: Simon & Schuster.
- Teixeira, S. – Krings, A. (2015): Sustainable Social Work: An Environmental Justice Framework for Social Work Education. *Social Work Education*, 34(5): 513–527. <https://doi.org/10.1080/02615479.2015.1063601>